

Povinnost přijmout opatření k zachování rodinných vazeb

Evropský soud pro lidská práva

RADA EVROPY

EVROPSKÝ SOUD PRO LIDSKÁ PRÁVA

PÁTÁ SEKCE

VĚC BERGMANN proti ČESKÉ REPUBLICE

(stížnost č. 8857/08)

ROZSUDEK

ŠTRASBURK

27. října 2011

Tento rozsudek nabude právní moci za podmínek stanovených v článku 44 odst. 2 Úmluvy. Může být předmětem formálních úprav.

Rozsudek je v autentickém francouzském znění publikován na internetových stránkách Evropského soudu pro lidská práva v databázi HUDOC (WWW.ECHR.COE.INT). Pořízený úřední překlad do českého jazyka není autentickým zněním rozsudku.

Ve věci Bergmann proti České republice,

Evropský soud pro lidská práva (pátá sekce), zasedající v senátu ve složení

Dean Spielmann, *předseda,*
Elisabet Fura,
Karel Jungwiert,
Boštjan M. Zupančič,
Mark Villiger,
Isabelle Berro-Lefèvre,
Angelika Nußberger, *soudci,*
a Claudia Westerdiek, *tajemnice sekce,*

po poradě konané dne 4. října 2011,
vynesl tento rozsudek, který byl přijat uvedeného dne:

ŘÍZENÍ

1. Řízení bylo zahájeno stížností (č. 8857/08) směřující proti České republice, kterou dne 12. února 2008 podal Soudu český občan, pan Tomáš Bergmann („stěžovatel“), na základě článku 34 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod („Úmluva“).
2. Stěžovatele zastupuje pan R. Břenek, advokát zapsaný v seznamu advokátů České advokátní komory. Českou vládu („vláda“) zastupuje její zmocněnec pan V. A. Schorm.
3. Stěžovatel zejména tvrdí, že v řízení o úpravě jeho styku s dítětem nebyl respektován požadavek spravedlnosti, nestrannosti a přiměřené délky řízení a že došlo k porušení jeho práva na respektování rodinného života.
4. Dne 7. prosince 2010 se předseda páté sekce rozhodl oznámit stížnost vládě. Na základě článku 29 odst. 1 Úmluvy bylo dále rozhodnuto o současném projednání přijatelnosti a odůvodněnosti stížnosti.

SKUTKOVÝ STAV

I. OKOLNOSTI PŘÍPADU

5. Stěžovatel se narodil v roce 1964, bydliště má v Praze.
6. V listopadu 2001 se stal stěžovatel během výkonu trestu odnětí svobody otcem dítěte, které se narodilo z jeho manželství s J. B. Manželé spolu žili od ledna 2002 do září 2002; poté se stěžovatel se svým synem stýkal jedenkrát týdně.
7. Dne 12. prosince 2002 podala J. B. návrh na úpravu práv a povinností k jejich dítěti a požadovala, aby jí bylo dítě svěřeno do péče.
8. V průběhu soudního jednání, které proběhlo dne 28. ledna 2003, požádal stěžovatel o úpravu styku s dítětem tak, aby ho vídal vždy jedno odpoledne v týdnu, s čímž J. B. vyslovila zásadní nesouhlas, přičemž upozornila na agresivní a nevhodné chování stěžovatele, který byl právě propuštěn z vězení na svobodu. Třebaže se stěžovatel domníval, že by měl mít možnost udržovat s dítětem styk, rozhodl se nakonec držet dohody uzavřené s J. B. v prosinci 2002, podle níž se zavazoval platit výživné, zatímco dítě bylo svěřeno do péče matky. Po tomto jednání Okresní soud v Jablonci nad Nisou uvedenou dohodu rodičů schválil.
9. Dne 28. března 2003 informoval stěžovatel příslušný orgán sociálně-právní ochrany dětí o tom, že při jeho stycích s dítětem dochází k problémům, a o nevhodném chování J. B. a požadoval, aby při jeho stycích s dítětem byla přítomna sociální pracovnice. Bylo mu doporučeno, aby se obrátil na soud.
10. Dne 17. dubna 2003 podal stěžovatel návrh na úpravu styku s dítětem s tím, že neměl možnost syna vidět od března 2003. J. B. reagovala podáním návrhu na zákaz styku stěžovatele s dítětem a tvrdila, že přítomnost stěžovatele ohrožuje vývoj dítěte.

11. Manželství stěžovatele bylo rozvedeno v červenci 2003.

12. Pro účely jednání nařízeného na 6. listopadu 2003 ustanovil soud opatrovníka dítěte, kterého požádal o provedení šetření v místě bydliště J. B. Během jednání vyslechl soud rodiče a nechal přečíst písemné důkazy. Na návrh rodičů nařídil vypracování znaleckého posudku v oboru psychologie a jednání odročil. V této souvislosti stěžovatel tvrdí, že znalecký posudek byl vyžádán z důvodu, že ho J. B. označila za homosexuálního pedofila. Dne 17. prosince 2003 ustanovil soud znalce.

13. Dne 8. března 2004 podal stěžovatel návrh na snížení výživného. Následně rozhodl soud o nařízení výkonu rozhodnutí srážkami ze mzdy k uspokojení pohledávky na dlužné výživné a schválil dohodu rodičů o snížení výživného.

14. Dne 27. května 2004 na dotaz soudu, v jaké fázi se nachází vypracování znaleckého posudku, znalec uvedl, že vyšetřil J. B., ale že stěžovatele v den vyšetření omluvila jeho matka, která mu nemohla předvolání předat; nový termín vyšetření byl stanoven na 1. června 2004.

15. Podle znaleckého posudku, který byl soudu předložen dne 21. června 2004, je obtížné situaci hodnotit, když je jeden z rodičů prakticky vyloučen ze styku s dítětem, ale postoje rodičů v projednávané věci svědčí o pozitivním vztahu k jejich synovi. U rodičů nebyla shledána žádná významná psychická porucha; dlouhý pobyt ve vězení se sice projevuje v určitých postojích stěžovatele, soudní znalec však nezjistil v jeho chování nic, co by mohlo ohrozit vývoj dítěte. Dítě by dle jeho názoru mohlo trpět spíše nepřátelskými vztahy mezi rodiči, které by mohly narušit jeho sociální identifikaci. V kontextu přetrvávajícího konfliktu mezi rodiči se tak jeví styk mezi stěžovatelem a dítětem jako problematický z psychologického hlediska.

16. Dne 26. října 2004 proběhlo před okresním soudem jednání za účasti obou rodičů a opatrovníka dítěte.

17. Dne 29. října 2004 vyhověl okresní soud návrhu stěžovatele ze dne 27. října 2004 a vydal předběžné opatření, podle něhož se měl stěžovatel se synem stýkat každou druhou sobotu, a to za účelem rychlého obnovení jejich vztahu; při té příležitosti zdůraznil povinnost matky řádně dítě na taková setkání připravit. Dne 7. prosince 2004 Krajský soud v Ústí nad Labem toto rozhodnutí potvrdil s tím, že žádný z dosud provedených důkazů (zejména znalecký posudek) neprokazuje, že by byl styk se stěžovatelem v rozporu se zájmy dítěte; toto rozhodnutí nabylo právní moci dne 27. prosince 2004.

18. V lednu 2005 opatrovník dítěte soudu oznámil, že podle sdělení policie styku s dítětem, který byl upraven předběžným opatřením, J. B. opakovaně bránila a že stěžovatele neinformovala o změně svého bydliště.

19. Dne 25. ledna 2005 vyhověl Okresní soud v Jablonci nad Nisou návrhu stěžovatele a vyzval J. B. k dodržování uvedeného předběžného opatření, a to pod sankcí pokuty nebo odnětí a předání dítěte ke styku. Následně rozhodl o přenesení příslušnosti na Okresní soud v Semilech, který byl nadále ve věci příslušný z důvodu nového bydliště matky a dítěte. Tento soud následně ustanovil nového opatrovníka dítěte.

20. Dne 21. března 2005 byla J. B. soudem opětovně vyzvána, aby dodržovala úpravu styku s dítětem stanovenou předběžným opatřením.

21. Následně podala J. B. návrh na zrušení předběžného opatření ze dne 29. října 2004 a navrhla provedení nových důkazů a doplnění znaleckého posudku. Dne 15. dubna 2005 se stěžovatel k tomuto návrhu vyjádřil a současně navrhl soudní výkon svého práva na styk s dítětem udělením pokut J. B. nebo odnětím a předáním dítěte ke styku.

22. Dne 1. června 2005 okresní soud uložil znalci, aby znalecký posudek aktualizoval, zamítl návrh J. B. na zrušení předběžného opatření a uložil J. B. pokutu ve výši 5 000 Kč (přibližně 207 €) za nerealizované styky. Podle soudu se neprokázalo, že důvody, které vedly k přijetí předběžného opatření, pominuly, a matka je povinna připravit dítě tak, aby setkání s otcem probíhala bezproblémově. J. B. se odvolala s tím, že stěžovateli nejde o kontakt s dítětem, ale o peníze, které měl žádat výměnou za to, že upustí od svého práva na styk s dítětem.

23. Dne 7. června 2005 provedl opatrovník šetření v místě bydliště J. B. a upozornil ji na její povinnost dítě řádně připravit na styk se stěžovatelem a vyvarovat se jakéhokoliv ovlivňování.

24. Dne 5. srpna 2005 Krajský soud v Hradci Králové na základě odvolání J. B. usnesení ze dne 1. června 2005 změnil tak, že předběžné opatření ze dne 29. října 2004 zrušil a zamítl návrh stěžovatele na výkon rozhodnutí. Krajský soud uvedl, že dítě, které svého otce prakticky nezná, reagovalo na první pokus o setkání s otcem velmi negativně, a jak vyplývá ze zprávy dětské psycholožky, kterou si J. B. vyžádala, je značně závislé na svých blízkých a na prostředí, na něž je zvyklé. Soud s ohledem na psychický stav dítěte a na skutečnost, že vzhledem ke krátkému trvání jejich společného soužití neexistují mezi dítětem a jeho otcem citové vazby, které by mohly být přerušením jejich vzájemného kontaktu narušeny, došel k závěru, že úprava styku s dítětem předběžným opatřením není v zájmu dítěte. Není tak třeba přistoupit k výkonu rozhodnutí práva na styk s dítětem. Toto usnesení nabylo právní moci dne 6. října 2005.

25. Dne 18. srpna 2005 provedl opatrovník další šetření v místě bydliště J. B. a doporučil jí motivovat dítě ke kontaktu se stěžovatelem a pokusit se o domluvu se stěžovatelem.

26. Dne 8. listopadu 2005 předložil znalec, který vypracoval znalecký posudek v červnu 2004, okresnímu soudu doplnění tohoto posudku. Konstatoval, že kvůli nesouhlasu J. B. se stěžovatel se svým synem od června 2004 nesetkal a jeho otcovské pouto není příliš silné. Naproti tomu došlo k posílení vztahu mezi dítětem a jeho matkou do té míry, že by jakékoliv odloučení vyvolalo v budoucnu u dítěte úzkost. Vzhledem k riziku, že by se mohly nepřátelské vztahy, které mezi rodiči vládnu, na dítě přenést, znalec konstatoval, že styk dítěte s otcem by byl vysoce problémový a ohrozil by psychický vývoj dítěte; shledal tak styk otce s dítětem jako nevhodný bezprostředně až do období dospívání nezletilého, kdy bude dítě samo schopno situaci racionálně zhodnotit a spontánně se začít o druhého rodiče zajímat. Podle znalce jsou aktuální podmínky důsledkem povahových rysů rodičů, tedy jednak

určité rigidity ze strany stěžovatele v prosazování jeho požadavků, která vyjadřuje nedostatek empatie, jednak zvýšenými úzkostnými postoji J. B.

27. Následně požádal stěžovatel o výslech znalce a položil mu v písemné formě otázku. Výslech znalce, původně stanovený na 28. února 2006, byl na žádost právní zástupkyně J. B. odročen na 9. března 2006. Při té příležitosti znalec zopakoval své závěry a uvedl, že chování dítěte je silně ovlivněno prostředím, ve kterém se pohybuje, zejména napjatým, úzkostným a nepřátelským postojem jeho matky, který je nepřímo ovlivněn stěžovatelem. Podle znalce je situace řešitelná jedině zásadní změnou vztahů mezi rodiči tak, aby při adaptaci dítěte na přítomnost otce vzájemně spolupracovali, což se nicméně jeví s ohledem na jejich struktury osobnosti jako málo pravděpodobné.

28. Ve svém vyjádření zaslaném soudu dne 10. dubna 2006 opatrovník soudu sdělil, že dítě se jeví být velmi fixované na svou matku a stěžovatele prakticky nezná; ztotožnil se tak s názorem znalce.

29. Rozsudkem ze dne 18. dubna 2006 přiznal okresní soud stěžovateli právo na styk s dítětem na dvě hodiny každé dva týdny za přítomnosti matky a zamítl návrh matky na zákaz styku. Soud uvedl, že pokud J. B. nesouhlasí se stykem s dítětem z obavy o bezpečí dítěte, nejsou její obavy objektivně podložené, neboť u stěžovatele nebyla zjištěna žádná psychická porucha. Navíc skutečnost, že stěžovatel nemůže vykonávat své právo na styk s dítětem bez přítomnosti dalších osob je přičitatelné chování J. B., která již léta brání jakémukoliv kontaktu dítěte s otcem. Podle soudu je v zájmu dítěte, které brzy zahájí školní docházku, aby se stalo méně závislým na matce a navyklo si na jiné osoby. Pokud jde o názor znalce, který nedoporučil přiznání práva na styk s dítětem z důvodu konfliktních vztahů rodičů, soud zdůraznil, že je na rodičích, aby se před dětmi ovládali; J. B. si krom toho musí uvědomit, že nemůže zbavit stěžovatele jeho práva na styk s dítětem jen proto, že byl ve vězení, což jí bylo známo, protože s ním v té době uzavřela manželství. Soud uzavřel, že podmínky pro přiznání omezeného práva na styk s dítětem jsou v dané věci splněny.

30. Dne 9. ledna 2007 sdělila J. B. opatrovníkovi, že styk stěžovatele s dítětem se od posledního rozhodnutí soudu nerealizoval, protože se jí stěžovatel nepokusil kontaktovat; J. B. byla vyzvána k obnovení základní komunikace se stěžovatelem.

31. Jednání stanovené na 17. ledna 2007 bylo odročeno na 7. února 2007 z důvodů na straně soudu. Během tohoto jednání stěžovatel připustil, že J. B. ani dítě od vynesení rozsudku okresního soudu nekontaktoval. Opatrovník se připojil k návrhu J. B. na zákaz styku stěžovatele se synem.

32. Dne 7. února 2007 změnil Krajský soud v Hradci Králové rozsudek ze dne 18. dubna 2006 tak, že styk stěžovatele se synem zakázal. Soud uvedl, že se poslední setkání stěžovatele se synem uskutečnilo v březnu 2003, a následně konstatoval, že realizace práva, byť omezeného, na styk s dítětem by nebyla v zájmu nezletilého dítěte, neboť vztahy mezi rodiči jsou napjaté, přítomnost matky během styku s dítětem by mohla vést ke konfliktním situacím a dítě nemá se stěžovatelem pozitivní citové vazby. Tento rozsudek nabyl právní moci dne 12. března 2007.

33. Dne 19. dubna 2007 podal stěžovatel proti tomuto rozsudku ústavní stížnost, v níž namítal zejména porušení práv zaručených článku 6 a 8 Úmluvy. Podle stěžovatele nepřezkoumal krajský soud jeho záležitost v přiměřené lhůtě a závěr, k němuž došel, neodpovídá závěru znalce. Stěžovatel tvrdil, že má lepší výchovné schopnosti, neboť matka u dítěte vybuodovala syndrom zavrženého rodiče.

34. Dne 2. srpna 2007 odmítl Ústavní soud tuto ústavní stížnost pro zjevnou neopodstatněnost. S poukazem na to, že posouzení konkrétních okolností případu přísluší výlučně soudům nižšího stupně, konstatoval, že krajský soud použil zákonná kritéria, zejména zájem nezletilého dítěte, a že řádně a logicky odůvodnil svůj závěr, který vychází z provedených důkazů. Ústavní soud dále uvedl, že to byli rodiče, kdo svým rozchodem zapříčinil rozpad rodiny, který způsobil, že se stěžovatel a jeho syn nestýkali. Rozhodnutí bylo doručeno právní zástupkyni stěžovatele dne 22. srpna 2007.

II. PŘÍSLUŠNÉ VNITROSTÁTNÍ PRÁVO A PRAXE

35. Podstatná část příslušných ustanovení vnitrostátního práva a judikatury je popsána v rozhodnutí *Choc proti České republice* (č. 25213/03, 29. listopadu 2005), a pokud jde o zákon č. 6/2002 Sb. a zákon č. 82/1998 Sb., v rozhodnutí *Vokurka proti České republice* (č. 40552/02, § 11-33, 16. října 2007).

A. Správní řád (zákon č. 500/2004 Sb.)

36. Ustanovení § 175 správního řádu upravuje možnost obracet se na správní orgány se stížnostmi proti nevhodnému chování úředních osob nebo proti postupu správního orgánu. Pokud byla stížnost shledána důvodnou, je příslušný správní orgán povinen bezodkladně učinit nezbytná opatření k nápravě. Má-li stěžovatel za to, že jeho stížnost nebyla řádně vyřízena, může se obrátit na nadřízený správní orgán.

B. Zákon č. 6/2002 Sb. o soudech a soudcích (ve znění účinném od 1. července 2009)

37. V návaznosti na rozhodnutí ve věci *Vokurka* (cit. výše, § 12-24 a § 51-57), v němž Soud neshledal preventivní prostředek nápravy upravený v § 174a účinným, pokud jde o námitku týkající se délky řízení, s tím, že pouze navazuje na hierarchickou stížnost, kterou Soud rovněž posoudil jako neúčinnou, došlo k novelizaci sporného ustanovení. Počínaje 1. červencem 2009 tak není návrh na určení lhůty k provedení procesního úkonu podmíněn předchozím podáním hierarchické stížnosti. Soud, vůči němuž návrh směřuje, může sám navrhaný procesní úkon provést ve lhůtě 30 dnů, aniž věc postoupí nadřízenému orgánu.

PRÁVNÍ POSOUZENÍ

I. K TVRZENÉMU PORUŠENÍ ČLÁNKU 6 Odst. 1 A ČLÁNKU 8 ÚMLUVY

38. S poukazem zejména na článek 6 odst. 1 Úmluvy a článek 5 Protokolu č. 7 stěžovatel tvrdí, že Krajský soud v Hradci Králové neposoudil jeho věc spravedlivým a nestranným způsobem ani v přiměřené lhůtě a že jeho rozhodnutí odporují všemu,

o čem bylo dříve rozhodnuto. Dále namítá, že tento soud stejně jako orgán sociálně-právní ochrany dětí, který ve věci jednal jako opatrovník jeho syna, nerespektovaly jeho rodinný život, neboť nepřijaly vhodná opatření, aby mu umožnily styk s jeho dítětem, a že mu nezajistily práva rovnocenná právům jeho bývalé manželky. V tomto ohledu stěžovatel poukazuje na to, že jeho bývalé manželce nebyla uložena sankce za porušení rozhodnutí o úpravě styku s dítětem, třebaže mu již delší dobu ve styku s dítětem brání.

39. Soud, jemuž přísluší provádět právní kvalifikaci skutkových okolností daného případu, podotýká, že rozdíl mezi cílem záruk obsažených v článku 6 odst. 1 a cílem záruk obsažených v článku 8 může v závislosti na okolnostech odůvodňovat, aby tentýž sled událostí byl zkoumán z hlediska obou těchto ustanovení (Bianchi proti Švýcarsku, č. 7548/04, § 113, 22. června 2006). Účinné respektování rodinného života krom toho vyžaduje, aby budoucí vztahy mezi rodičem a dítětem byly řešeny toliko na základě souhrnu rozhodných skutečností, a nikoli jen plynutím času. Proto může Soud také přihlídnout na poli článku 8 ke způsobu a délce rozhodovacího procesu (Carlson proti Švýcarsku, č. 49492/06, § 69-70, 6. listopadu 2008; R. R. proti Rumunsku (č. 1), č. 1188/05, § 145 in fine a také § 171-174, 10. listopadu 2009).

Vzhledem k procesním požadavkům těsně spjatým s článkem 8 a s přihlédnutím k tomu, že délka řízení o úpravě styku stěžovatele s dítětem, jakož i tvrzená pochybení příslušných orgánů tvoří samotnou podstatu této stížnosti, považuje Soud za vhodné zkoumat námitky stěžovatele pouze z hlediska článku 8, jehož příslušná část stanoví:

„1. Každý má právo na respektování svého (...) rodinného života (...).

2. Státní orgán nemůže do výkonu tohoto práva zasahovat krom případů, kdy je to v souladu se zákonem a nezbytné v demokratické společnosti v zájmu (...) ochrany zdraví nebo morálky nebo ochrany práv a svobod jiných.“

A. K přijatelnosti

1. Tvrzení stran

40. Pokud jde zejména o délku řízení týkajícího se úpravy styku s dítětem, vláda konstatuje, že stěžovatel nevyužil ani preventivního, ani kompenzačního prostředku nápravy, které měl podle vnitrostátního práva k dispozici a které mohly jednak omezit případné další průtahy v řízení, jednak napravit průtahy, k nimž již došlo.

Co se týče preventivního prostředku nápravy, je počínaje dnem 1. července 2004 upraven ustanovením § 174a zákona č. 6/2002 Sb., v podobě návrhu na určení lhůty k provedení procesního úkonu. V této souvislosti vláda Soud vyzývá, aby přehodnotil svůj postoj, který zaujal ve věci *Vokurka proti České republice* (č. 40552/02, § 52-57, 16. října 2007) a dle něhož uvedený právní prostředek nápravy není účinný, neboť ve skutečnosti pouze navazuje na hierarchickou stížnost, která byla rovněž Soudem shledána jako neúčinná v rozsudku *Hartmann proti České republice* [č. 53341/99, § 66 a 82, ESLP 2003 VIII (výňatky)]. Podle vlády by to nemělo bez dalšího znamenat, že za účinný právní prostředek nápravy není možné považovat tyto prostředky nápravy jako celek (viz *Grzinčič proti Slovinsku*, č. 26867/02, § 95, 3. května 2007). Rovněž zdůrazňuje, že nedostatky hierarchické stížnosti byly odstraněny právě

zavedením možnosti podat soudu návrh na určení lhůty k provedení procesního úkonu. Zákon č. 6/2002 Sb. byl kromě toho znovu novelizován s účinností od 1. července 2009.

Pokud jde o kompenzační prostředek nápravy, tento byl zaveden s účinností od 27. dubna 2006 novelou zákona č. 82/1998 Sb. a Soud již vyvodil z jeho nevyčerpání důsledky u obdobné stížnosti (*Andělová proti České republice*, č. 995/06, § 77-80, 28. února 2008).

41. Ve věci tvrzeného zásahu do práva na respektování rodinného života stěžovatele vláda upozorňuje, že stěžovatel svou stížností napadá pouze postup Krajského soudu v Hradci Králové; v této souvislosti uvádí, že případná námitka týkající se řízení o předběžném opatření, které bylo ukončeno dne 6. října 2005, aniž stěžovatel podal ústavní stížnost, byla uplatněna po uplynutí lhůty šesti měsíců pro podání stížnosti Soudu. Soud by se měl tedy zabývat pouze řízením o odvolání podaném J. B. proti rozsudku okresního soudu ze dne 18. dubna 2006. Vláda dále poznamenává, že stěžovatel na vnitrostátní úrovni proti postupu orgánu sociálně-právní ochrany dětí nikdy nic nenamítal, ať již v rámci řízení o úpravě styku s dítětem, podáním stížnosti podle správního řádu nebo podáním návrhu na změnu opatrovníka.

42. Stěžovatel se předně domnívá, že v této záležitosti nepředstavuje ústavní stížnost účinný právní prostředek nápravy, neboť Ústavní soud se odmítá zabývat podstatou věci. Rovněž poukazuje na to, že nemohl využít preventivního prostředku nápravy dle § 174a zákona č. 6/2002 Sb., který byl novelizován teprve s účinností od 1. července 2009, a to tím spíše, že nejzávažnější průtahy v řízení byly vyvolány přenesením příslušnosti ve věci na jiný soud v důsledku změny bydliště jeho bývalé manželky a dobou, po kterou byly vypracovávány znalecké posudky. Navíc praxe dle stěžovatele svědčí o tom, že tento právní prostředek nápravy není ve skutečnosti účinný. Stěžovatel konečně připouští, že proti orgánu sociálně-právní ochrany dětí správní stížnost nepodal, neboť dal přednost tomu požádat jej o pomoc.

2. Hodnocení Soudu

43. Soud předesílá, že pokud stěžovatel napadá usnesení krajského soudu ze dne 5. srpna 2005, které nabylo právní moci dne 6. října 2005, nebo výkon svého práva na styk s dítětem, stanoveného před tímto datem předběžným opatřením (tedy mezi 27. prosincem 2004 a 6. říjnem 2005), je taková námitka v každém případě opožděná. Soud tedy nepovažuje v projednávané věci za užitečné zabývat se otázkou, zda představuje ústavní stížnost právní prostředek nápravy, který je třeba vyčerpat ve vztahu k usnesení o předběžném opatření ve věci úpravy práv a povinností rodičů k dítěti, jako bylo rozhodnutí ze dne 5. srpna 2005.

44. Z toho vyplývá, že se přezkum Soudu na poli článku 8 Úmluvy v projednávané věci omezí na postup vnitrostátních orgánů v řízení o úpravě práva stěžovatele na styk s dítětem včetně délky tohoto řízení.

45. Soud poukazuje na to, že se v nedávné době zabýval obdobnou otázkou v rámci věci *Macready proti České republice* (č. 4824/06 a č. 15512/08, 22. dubna 2010), týkající se řízení o navrácení dítěte podle Haagské úmluvy o občanskoprávních

aspektech mezinárodních únosů dětí. Soud při té příležitosti zopakoval, že k tomu, aby se mohl přesvědčit o existenci kompenzačního prostředku v praxi a o jeho účinnosti ve vztahu k tvrzenému porušení článku 8 Úmluvy, potřebuje jisté údaje, jako jsou vnitrostátní rozhodnutí o přiznání náhrady v podobných věcech. Krom toho Soud konstatoval, že ryze kompenzační prostředek (přínejmenším sám o sobě) podle všeho není schopen napravit porušení daná délkou řízení, které je rozhodující pro rodinný život stěžovatelů. Podle názoru Soudu vyjádřeného v rozsudku *Macready* musejí státy k tomu, aby se zabránilo takovým porušením nebo aby se taková porušení napravila, zavést ve svém právním řádu současně preventivní i kompenzační prostředek nápravy. Za okolností případu *Macready* se jednalo o zavedení prostředků, které umožní domoci se vydání rozhodnutí o případném návratu dítěte ve velmi krátkém čase, ukončit průtahy, k nimž by mohlo v řízení o navrácení dojít, jednat vhodným způsobem v zájmu zachování vazeb mezi přemístěným dítětem a rodičem, nebo napadnout vadný výkon práva na styk s dítětem. Stěžovatele je třeba dle Soudu odkázat na peněžitou náhradu jen tehdy, jestliže takové prostředky nepřinesou očekávaný výsledek (tamtéž, § 47-49).

46. V projednávané věci má Soud za to, že se výše uvedené závěry neuplatní pouze v kontextu mezinárodního únosu dítěte, ale i v jiných situacích, v nichž má postup nebo nečinnost orgánů dopad na soukromý nebo rodinný život stěžovatelů. Řízení, které v projednávané věci probíhalo, bylo totiž jako ve věci *Macready* jednoznačně rozhodující pro rodinný život stěžovatele, neboť po celou dobu řízení nebylo jeho právo na styk s dítětem upraveno, s výjimkou období od 27. prosince 2004 do 6. října 2005, a čas plynul v jeho neprospěch. V tomto ohledu se projednávaná stížnost odlišuje od věci *Andělová*, kterou vláda zmiňuje, v níž stěžovatelce svédčilo předběžně upravené právo na styk s dítětem po celou dobu dotčeného řízení (§ 98). Soud je proto přesvědčen, že za situace, jaká nastala v projednávané věci, není kompenzační prostředek, s jehož pomocí by bylo možné dosáhnout pouze následného přiznání peněžité náhrady, dostatečný a je třeba na žalovaném státu požadovat, aby zavedl také prostředek preventivní nebo vedoucí k urychlení řízení (viz *Macready*, cit. výše, § 48). Soud už totiž rozhodl, s ohledem na různé situace jemu předkládané na poli článku 8, že postup, který může vést pouze k finanční kompenzaci, nelze považovat za účinný právní prostředek nápravy, který vede k ukončení tvrzeného porušení (viz, například, *Lemke proti Turecku*, č. 17381/02, § 38, 5. června 2007; *Haralambie proti Rumunsku*, č. 21737/03, § 79, 27. října 2009).

47. V dané věci je tak třeba posoudit, zda měl stěžovatel k dispozici preventivní a kompenzační prostředek odpovídající výše uvedeným kritériím.

a) Preventivní prostředek nápravy

48. Pokud jde o preventivní prostředky, Soud upozorňuje, že od 1. července 2004 ustanovení § 174a zákona č. 6/2002 Sb., o soudech a soudcích, účastníkům řízení umožňuje, aby podali soudům návrh na určení lhůty k provedení procesního úkonu. Český zákonodárce navíc podle všeho také vyslyšel kritiku Soudu ohledně tohoto prostředku nápravy (viz výše uvedené rozhodnutí *Vokurka*, § 51-57), protože toto ustanovení bylo s účinností od 1. července 2009 novelizováno (viz též *Macready*, cit. výše, § 51 *in fine*).

49. Nicméně je nutno konstatovat, že vláda nepředložila žádný příklad rozhodnutí, který by ukázal, jak konkrétně tento prostředek k urychlení řízení funguje. Nebylo tedy prokázáno, že byl tento procesní prostředek v rozhodné době účinný jak v teorii, tak v praxi, tedy že mohl stěžovateli poskytnout nápravu jím namítaných porušení a měl rozumnou naději na úspěch. Navíc legislativní změny, ke kterým došlo k 1. červenci 2009, nemohly mít na situaci stěžovatele v projednávané věci jakýkoliv dopad.

b) Kompenzační prostředek nápravy

50. Co se týče kompenzačního prostředku nápravy podle zákona č. 82/1998 Sb., Soud opětovně uvádí, že je dle jeho názoru třeba v oblasti práva na respektování rodinného života uplatnit přísnější test účinnosti (viz § 45 výše). V projednávané věci však nemá k dispozici žádnou konkrétní skutečnost, na jejímž základě by mohl předpokládat, že se jedná o účinný prostředek nápravy. Ačkoliv Soud připouští, že text zákona č. 82/1998 Sb. je ve svém znění účinném od 27. dubna 2006 otevřenější a obecnější než text zákona slovinského, který byl shledán neúčinným, pokud jde o pozitivní povinnosti vyplývající z článku 8 (*Eberhard a M. proti Slovinsku*, č. 8673/05 a 9733/05, § 105, 1. prosince 2009), poznamenává, že pojem „přiměřené lhůty“ se v zákoně uvádí s odkazem na články 5 a 6 Úmluvy, přičemž článek 8 Úmluvy není v rámci definice nesprávného postupu jakkoliv zmíněn. Bude tak na vnitrostátních orgánech, a zejména soudech, kterým přísluší výklad zákona, aby přizpůsobily použití zákonných pojmů rozdílným situacím, o nichž budou muset rozhodovat. K dnešnímu dni však nemá Soud k dispozici žádný konkrétní příklad řízení vedeného podle zákona č. 82/1998 Sb., které by – vedle preventivního prostředku nápravy – vedlo k uspokojivé nápravě namítaných porušení v oblasti respektování rodinného života.

c) Závěr

51. S ohledem na výše uvedené úvahy se Soud domnívá, že v rozhodné době neměl stěžovatel k dispozici preventivní a kompenzační prostředek nápravy nezbytný k tomu, aby účinně uplatnil svou námitku týkající se postupu státních orgánů v řízení o úpravě jeho styku s dítětem. Námitka nevyčerpání všech vnitrostátních právních prostředků nápravy, kterou uplatnila vláda, se tak jeví v tomto ohledu jako neopodstatněná.

52. Soud dále konstatuje, že tato část stížnosti není zjevně neopodstatněná ve smyslu článku 35 odst. 3 písm. a) Úmluvy a že tu není žádný jiný důvod, pro který by měla být prohlášena za nepřijatelnou. Je tedy třeba ji prohlásit za přijatelnou.

B. K odůvodněnosti

1. Tvrzení stran

53. Stěžovatel nesouhlasí s tvrzením vlády, podle něhož by měl být sám odpovědný za situaci, která vedla k podání stížnosti. Tvrdí, že se marně dostavil ke všem setkáním s dítětem stanoveným soudem, s výjimkou případů, kdy bylo dítě nemocné nebo mu nebylo umožněno přijít. Dále poznamenává, že Okresní soud v Semilech a Krajský soud v Hradci Králové, ačkoliv vycházely z téhož znaleckého posudku,

posoudily stejný skutkový stav zcela rozdílným způsobem a dospěly k protikladným závěrům. V této souvislosti poukazuje na to, že nový znalecký posudek, který doporučoval zákaz styku s dítětem, byl zpracován v okamžiku, kdy již nebyl delší dobu s dítětem v kontaktu. Rozhodnutí krajského soudu tak byla dle stěžovatele v rozporu se zdravým rozumem i s provedenými důkazy a spolu s průtahy v řízení ho připravily o syna. Domnívá se, že se situace mohla změnit, kdyby soud na matce vymáhal zaplacení pokut a zvýšil jejich výši pokaždé, kdy se styk neuskutečnil; orgán sociálně-právní ochrany dětí zase mohl J. B. nařídit, aby se s dítětem dostavila do zařízení rodinné terapie. Konečně bylo možné J. B. trestně stíhat za neplnění soudních rozhodnutí. Stěžovatel v souhrnu namítá nesprávné použití zákona příslušnými orgány v případě konfliktu mezi rodiči, přenos příslušnosti ve věci na jiný soud z důvodu změny bydliště dítěte, nedostatečnou spolupráci orgánu sociálně-právní ochrany dětí a nedostatečný přezkum věci Ústavním soudem.

54. Vláda v prvé řadě poznamenává, že stěžovatel vyjadřuje především svůj nesouhlas se závěry Krajského soudu v Hradci Králové a nespecifikuje svou námitku týkající se délky řízení. Podle vlády byly průtahy v řízení o úpravě styku s dítětem dány tím, že souběžně s tímto řízením probíhala další řízení ve věci rozvodu a výživného; věc navíc nebyla jednoduchá kvůli problematickým vztahům mezi stěžovatelem a jeho bývalou manželkou. Vláda zdůrazňuje rovněž značnou pasivitu stěžovatele, který se nijak nesnažil průběh řízení urychlit a vyřešit situaci jinými prostředky. Soudy ani opatrovník naproti tomu žádné neodůvodněné průtahy v řízení nezpůsobily.

55. Vláda dále uvádí, že jestliže byl stěžovatel nucen podat v dubnu 2003 návrh na přiznání práva na styk s dítětem, je to proto, že v rámci jednání, které se konalo v lednu 2003, podcenil nesouhlas matky dítěte; stěžovatel totiž namísto toho, aby na svém původním požadavku na úpravu styku s dítětem trval, souhlasil s dohodou týkající se pouze práva na svěřeni dítěte do péče, a ponechal tak své styky s dítětem na vůli J. B. Následně se situace zkomplikovala a bylo třeba ji posoudit objektivně s využitím znaleckého posudku. V tomto ohledu se vláda podivuje nad skutečností, že stěžovatel čekal víc jak rok a půl, než podal návrh na vydání předběžného opatření, kterým by byl upraven jeho styk s dítětem. Když se soud později dozvěděl, že J. B. toto opatření nedodrží, rychle reagoval tak, že J. B. udělil výzvu a uložil jí pokutu; stěžovatel nicméně podal pouze jediný návrh na výkon rozhodnutí, a to dne 15. dubna 2005, a na situaci si nestěžoval ani u orgánu sociálně-právní ochrany dětí. Tento orgán ostatně důsledně usiloval o zlepšení vztahu mezi stěžovatelem a jeho bývalou manželkou a o to, aby působil na její postoj, zatímco stěžovatel nespecifikuje, v čem tento orgán svému poslání nedostál

56. Vláda dále podotýká, že soudní rozhodnutí, která byla řádně odůvodněna, se pokaždé zakládala na zákonných kritériích a znaleckých posudcích, které kladly důraz na nutnost zajistit dítěti stabilní prostředí. Kromě toho stěžovatel nikdy nezpochybnil závěry znaleckého posudku, který byl aktualizován na podzim roku 2005 a doplněn výsledkem znalce, dle něhož se kontakt stěžovatele s dítětem jevil jako velmi problémový a nevhodný. Ve svém rozsudku ze dne 7. února 2007 krajský soud právě tyto znalecké závěry zohlednil, stejně jako všechny další okolnosti, které během řízení vyšly najevo, přičemž hlavním kritériem při jeho rozhodování byl zájem nezletilého dítěte.

57. Podle vlády je to tedy stěžovatel, kdo nevyvinul dostatečné úsilí pro realizaci svého práva na styk s dítětem; s ohledem na minimum kroků, které podnikl, by neměl být jeho zájem o dítě přeceňován. Procesní pasivita až lhostejnost stěžovatele nemohla být vykompenzována postupem soudů ani dalších vnitrostátních orgánů. Pokud tedy státní orgány nezasáhly v projednávané věci razantněji, je to v souladu se zákonem a ochranou práv a svobod jiných osob.

2. Hodnocení Soudu

58. Jak již Soud opakovaně připomněl, je základním cílem článku 8 Úmluvy sice ochrana jednotlivce před svévolnými zásahy orgánů veřejné moci, toto ustanovení však smluvnímu státu neukládá jen povinnost zdržet se takových zásahů; tento spíše negativní závazek může být doplněn o pozitivní závazky, jež jsou pevně spjaty s účinným respektováním soukromého či rodinného života. Ty mohou zahrnovat přijetí opatření směřujících k respektování rodinného života až po úroveň vztahů mezi jednotlivci, k nimž mimo jiné patří zavedení vhodných a dostatečných právních nástrojů k zajištění legitimních práv zúčastněných osob a plnění soudních rozhodnutí, popř. vhodných zvláštních opatření (viz, *mutatis mutandis*, *Zawadka proti Polsku*, č. 48542/99, § 53, 23. června 2005).

59. Z článku 8 tak vyplývá právo rodiče na to, aby byla přijata opatření, která mu umožní styk se svým dítětem, i povinnost vnitrostátních orgánů taková opatření přijmout. Dle Soudu je třeba na tyto zásady nahlížet tak, že se uplatní též v případě sporů mezi rodiči ohledně styku s dítětem (viz, *mutatis mutandis*, *Mihailova proti Bulharsku*, č. 35978/02, § 80, 12. ledna 2006). Pozitivní závazky se krom toho neomezují pouze na zajištění toho, aby se mohlo dítě navrátit ke svému rodiči či s ním být ve styku, ale zahrnují rovněž soubor přípravných opatření, která umožňují tohoto výsledku dosáhnout (*Ignaccolo-Zenide proti Rumunsku*, č. 31679/96, § 105 a 112, ESLP 2000 I; *Mincheva proti Bulharsku*, č. 21558/03, § 83, 2. září 2010). Úplné přerušování styků lze ospravedlnit pouze ve výjimečných případech (*Scozzari et Giunta proti Itálii* [velký senát], č. 39221/98 a 41963/98, § 170, ESLP 2000-VIII).

60. K projednávané věci Soud předně uvádí, že v souvislosti s rozvodem manželství, k němuž došlo v červenci 2003, dospěli stěžovatelka a J. B. k dohodě o svěřeni dítěte do péče a výživném a stěžovatel zpočátku nevyužil možnosti, aby jeho styk s dítětem upravil soud (viz § 8 výše). V reakci na odpor J. B. podal v dubnu 2003 návrh na úpravu styku s dítětem; v rámci tohoto řízení podal v říjnu 2004 návrh na vydání předběžného opatření. Na základě přijetí tohoto předběžného opatření účinného od 27. prosince 2004 do 6. října 2005 bylo stěžovateli právo na styk s dítětem předběžně přiznáno. Po 6. říjnu 2005 zůstal po dobu roku a půl jeho styk s dítětem neupraven, a to až do skončení řízení ve věci samé, jehož výsledkem bylo, že mu soud veškerý styk s dítětem zakázal. Je tedy otázkou, zda se vnitrostátní orgány v projednávané věci zhostily svých pozitivních závazků způsobem, který by stěžovateli pomohl vyřešit situaci, za níž byl odpovědný jen částečně.

61. Soud poznamenává, že zatímco na straně stěžovatele nebyl shledán žádný psychický problém nebo nedostatek ve výchovných schopnostech, jeho bývalá manželka mu soustavně upírala možnost se s dítětem stýkat a soudní znalec v oboru psychologie označil za zásadní problém nepřátelské vztahy mezi rodiči, nepřijaly soudy a orgán sociálně-právní ochrany dětí prakticky žádné opatření asistenční či

mediační povahy nebo opatření v podobě výchovného dohledu, aby stěžovateli umožnily vztahy s jeho synem obnovit, s výjimkou několika výzev k plnění rozhodnutí a pokuty (později zrušené), které byly matce uděleny v souvislosti s předběžným opatřením ze dne 29. října 2004 přijatým na návrh stěžovatele. V této souvislosti je třeba konstatovat, že ustanovení § 43 zákona o rodině a § 13 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, opravňují příslušné orgány, aby napomenuly rodiče nebo stanovily nad výchovou nezletilého dohled, vyžaduje-li to zájem na řádné výchově dětí. Kromě toho ustanovení § 12 zákona č. 359/1999 Sb. příslušnému orgánu sociálněprávní ochrany umožňuje, aby rodičům dítěte uložily povinnost využít pomoc odborného poradenského zařízení, pokud tak rodiče neučinili a ačkoliv dítě takovou pomoc potřebuje.

62. V projednávané věci se vztahy mezi stěžovatelem a jeho synem zjevně formovaly pouhým plynutím času, což v konečném důsledku vedlo krajský soud k tomu, že v usnesení ze dne 5. srpna 2005 stěžovatele zbavil předběžně upraveného práva na styk s dítětem. Soud poznamenává, že toto usnesení vycházelo z posudku dětského psychologa, který byl vyžádán J. B. a který byl zpracován výlučně na základě její výpovědi a vyšetření dítěte. Soud navíc shledává jako málo slučitelný s pozitivními závazky příslušných orgánů postoj soudu, podle něhož z důvodu, že mezi otcem a nezletilým neexistují emoční vazby, nehrozí, že budou tyto vazby přerušením jejich kontaktu narušeny. Pokud jde o rozsudek ze dne 7. února 2007, Soud konstatuje, že se zakládá na závěrech znalce, které tento vyslovil po několika letech odloučení mezi stěžovatelem a jeho synem a podle nichž byl jejich styk problémový z důvodu konfliktního vztahu mezi rodiči a ohrozil by psychický vývoj dítěte. Soud nicméně připomíná, že nedostatek spolupráce mezi rozvedenými rodiči nezbavuje příslušné orgány povinnosti přijmout veškerá opatření, která by mohla umožnit zachování rodinných vazeb (viz, *mutatis mutandis*, *Reigado Ramos proti Portugalsku*, č. 73229/01, § 55, 22. listopadu 2005). Podle Soudu situace v projednávané věci, která byla zřejmě složitá, nezbavovala soud povinnosti chránit rodičovská práva stěžovatele a měla ho vést k tomu, aby přijal vhodná opatření. Soud tak mohl účastníkům řízení stanovit povinnost podrobit se rodinné terapii (viz *Pedovič proti České republice*, č. 27145/03, § 34, 18. července 2006), aby zlepšily své vztahy, jak to doporučil znalec (viz § 27 výše), nebo nařídit, že styky mezi stěžovatelem a jeho synem budou probíhat na půdě specializovaného zařízení (viz, například, *Mezl proti České republice*, č. 27726/03, § 17, 9. ledna 2007; *Zavřel proti České republice*, č. 14044/05, § 24, 18. ledna 2007). Pouze pokud by taková opatření nevedla k žádnému výsledku, bylo by možno přistoupit k tak radikálnímu zásahu, jakým je zákaz styku. Soud konečně poznamenává, že narozdíl od věci *Sommerfeld proti Německu* [velký senát] [č. 31871/96, § 65, ESLP 2003-VIII (výňatky)], kde byly vztahy mezi rodiči rovněž velmi napjaté, ale kde soudy vyšly při odmítnutí návrhu na úpravu styku zejména z jasně negativního názoru nezletilého, bylo dítě stěžovatele v projednávané věci příliš malé na to, aby mohlo být vyslechnuto.

63. Třebaže tedy Soud připouští, že mu nepřísluší přezkoumávat důvody, které vedly krajský soud k zákazu veškerých styků stěžovatele s dítětem, má za to, že důvody uvedené v jeho rozhodnutí nemohou ospravedlnit absenci předchozích opatření, která mohla stěžovateli pomoci, aby rozvíjel vazby se svým synem.

64. Dle mínění Soudu tak neschopnost vnitrostátních orgánů přijmout veškerá opatření, která se od nich dala rozumně očekávat, aby bylo zajištěno dodržování

práva stěžovatele na respektování jeho rodinného života, přispěla spolu s délkou řízení o úpravě styku s dítětem ke změně okolností, které byly důvodem, proč byl stěžovatel tohoto práva zbaven (viz, obdobně, *Sylvester proti Rakousku*, č. 36812/97 a 40104/98, § 63, 24. dubna 2003).

65. Tyto skutečnosti postačují Soudu k vyslovení závěru, že právo na respektování rodinného života stěžovatele nebylo chráněno účinným způsobem, jak to vyžaduje Úmluva. Za těchto podmínek Soud nepovažuje za nutné zkoumat námitku stěžovatele týkající se tvrzeného nedostatku spravedlnosti a nestrannosti řízení.

66. K porušení článku 8 Úmluvy tedy došlo.

II. K OSTATNÍM TVRZENÝM PORUŠENÍM

67. Stěžovatel konečně namítá, že se krajský soud vůči němu dopustil diskriminace z důvodu jeho pohlaví a trestní minulosti.

68. Soud podotýká, že se stěžovatelova námitka do značné míry shoduje s námitkou založenou na článku 8 Úmluvy. V každém případě však spis neobsahuje nic, co by umožňovalo tvrdit, že postup soudů byl veden s ohledem na pohlaví nebo minulost stěžovatele.

69. Z toho vyplývá, že tato námitka je zjevně neopodstatněná a musí být podle článku 35 odst. 3 a 4 Úmluvy odmítnuta.

III. K POUŽITÍ ČLÁNKU 41 ÚMLUVY

70. Článek 41 Úmluvy stanoví:

„Jestliže Soud prohlásí, že byla porušena Úmluva nebo její protokoly, a jestliže vnitrostátní právo zúčastněné Vysoké smluvní strany umožňuje jen částečné odstranění důsledků tohoto porušení, Soud přizná v případě potřeby poškozené straně spravedlivé zadostiučinění.“

A. Újma

71. Stěžovatel požaduje „přiměřené zadostiučinění“ za nemajetkovou újmu, kterou měl utrpět tím, že nemohl vidat svého syna. Pokud jde o výši takového zadostiučinění, ponechává stěžovatel tuto otázku na uvážení Soudu.

72. Vláda ponechává tuto otázku rovněž na uvážení Soudu.

73. Soud se na spravedlivém základě domnívá, že stěžovatel utrpěl nemajetkovou újmu, která odůvodňuje peněžitou náhradu, a že mu je třeba z toho důvodu přiznat částku 10 000 €.

B. Náklady řízení

74. Stěžovatel nepožaduje náhradu nákladů řízení. Dle Soudu tak není třeba o této otázce rozhodovat.

C. Úrok z prodlení

75. Soud považuje za vhodné, aby byly úroky z prodlení založeny na úrokové sazbě marginální zápůjční facility Evropské centrální banky, zvýšené o tři procentní body.

Z TĚCHTO DŮVODŮ SOUD JEDNOMYSLNĚ

1. *prohlašuje* stížnost za přijatelnou, pokud jde o námitku založenou na právu na respektování rodinného života stěžovatele, a v ostatním za nepřijatelnou;

2. *rozhoduje*, že došlo k porušení článku 8 Úmluvy;

3. *rozhoduje*,

a) že žalovaný stát má stěžovateli zaplatit ve lhůtě tří měsíců ode dne, kdy rozsudek nabude právní moci podle článku 44 odst. 2 Úmluvy, částku 10 000 € (deset tisíc eur) jako náhradu nemajetkové újmy, která se převede na české koruny podle kursu platného ke dni zaplacení, a případnou částku daně;

b) že od uplynutí výše uvedené lhůty až do zaplacení bude stanovená částka navyšována o prostý úrok se sazbou rovnající se sazbě marginální zápůjční facility Evropské centrální banky platné v tomto období, zvýšené o tři procentní body;

4. *zamítá* v ostatním návrh na přiznání spravedlivého zadostiučinění.

Vyhotoveno ve francouzském jazyce a sděleno písemně dne 27. října 2011 v souladu s článkem 77 odst. 2 a 3 jednacího řádu Soudu.

Claudia Westerdiek
tajemnice

Dean Spielmann
předseda